

Загальна тема

«Правова система України радянської доби (кінець 1917 – перша половина 1991 років)»

Підтема II

«Репресивний характер законодавства радянської України в умовах тоталітаризму 30-х років XX століття».

Тези для підготовки до лекції

Тенденції посилення авторитаризму (тоталітаризму) в СРСР та радянській Україні: панування комуністичної форми тоталітарної ідеології; узурпація політичної влади комуністичною партією та усунення інших партій; введення у Конституцію СРСР 1936 р. положення про керівну і спрямовуючу роль комуністичної партії в політичній системі; тісна спільність компартії з державним апаратом; жорсткий контроль держави над суспільним життям та економічною сферою; запровадження командної економіки; всеохоплююче втручання держави в приватне життя громадян; партійно-державна організація масових репресій (розкуркулення, депортації, голодомор, викриття «шкідницьких організацій» тощо).

Органи радянської влади за Конституціями СРСР (1924, 1936 рр.) та Конституціями радянської України (1929, 1937 р.р.). Система влади 1924-1937 років. Всесоюзний з'їзд Рад, Центральний Виконавчий Комітет Рад СРСР (ЦВК), Президія Центрального Виконавчого Комітету, Рада Народних Комісарів СРСР. Всеукраїнський з'їзд Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів, Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет рад (ВУЦВК), Президія Всеукраїнського Центрального Виконавчого комітету, Рада Народних Комісарів УСРР. **Територіально-адміністративні реформи.** Постанови від 7 березня і 12 квітня 1923 року ВУЦВК. Новий адміністративно-територіальний поділ УСРР, згідно якого у 9 губерніях замість 102 повітів і 1989 волостей було утворено 53 округи і 706 районів. Постанова ВУВЦК від 3 червня 1925 р. «Про ліквідацію губерній і перехід до триступеневої системи управління» ліквідовувалися губернії (з 1 серпня 1925 р.), а УСРР була поділена на АМСРР і 41 округу. Постанова від 2 вересня 1930 року. З 15 вересня всі округи були ліквідовані, УСРР поділялась на 503 адміністративні одиниці: Автономна Молдавська соціалістична радянська республіка (АМСРР) у складі 11 районів; 484 райони; 18 міст республіканського підпорядкування. Постанова позачергової IV сесії ВУЦВК XII скликання від 9 лютого 1932 року. На території УСРР було утворено 5 областей: Вінницьку, Дніпропетровську, Київську, Одеську та Харківську — у складі 16 міст та 341 районів. Молдавська Автономна Радянська Соціалістична Республіка - автономна республіка у складі Української РСР з 12 жовтня 1924 до 2 серпня 1940 року. **Система влади 1936 – 1941 років.** Верховна Рада СРСР (Президія, Рада Союзу та Рада Національностей). Верховна рада УРСР. Президія Верховної Ради УРСР. Рада Народних Комісарів СРСР (Рада Міністрів СРСР з 1946 р.) Рада Народних Комісарів УРСР (Рада Міністрів УРСР з 1946 р.). Наркомати (Міністерства з 1946 р.); союзні, союзно-республіканські, республіканські. Обласні, районні, районні в містах, міські, селищні депутатів трудящих та їх президії. Сільські ради їх голови та секретарі. 10 січня 1939 році УРСР складалась із Молдавської АРСР та 15 областей. 4 грудня 1939 року із приєднаних від Польщі західноукраїнських територій було утворено 6 нових областей у складі УРСР: Волинська область (центр — Луцьк, 6 повітів). Дрогобицька область (10 повітів), Львівська область (13 повітів), Станіславська область (10 повітів), Тарнопольська область (13 повітів), Ровенська область (5 повітів). 17 січня 1940 року повіти було

ліквідовано і утворено райони у складі цих областей. 2 серпня 1940 року Північну Буковину та 3 повіти Бессарабії (Аккерманський, Ізмаїльський та Хотинський) було включено до складу УРСР, До Молдавської РСР було передано частину районів Молдавської АРСР із складу УРСР. Решта території Молдавської АРСР увійшла до Одеської області. 7 серпня 1940 року внесено зміни до Конституції СРСР щодо утворення у складі України Аккерманської та Чернівецької областей. До Чернівецької області увійшли території Північної Буковини (Чернівецького повіту) і Хотинського повіту Бессарабії, а до Аккерманської області увійшли території Аккерманського та Ізмаїльського повітів Бессарабії. 12 листопада 1940 року було ліквідовано повіти і утворено 12 районів у Чернівецькій області (12 районів, 3 міста обласного підпорядкування). 7 грудня 1940 року центр Аккерманської області був перенесений з Аккермана до Ізмаїла, а сама область перейменована на Ізмаїльську (13 районів, 3 міста обласного підпорядкування). У 1991 році радянська Україна складалась з 25 областей, м. Київ, м. Севастополь поділених на райони. Обкоми райкоми, міськкоми партії та їх функції.

Джерела права: правові звичаї; нормативно-правові акти; міжнародно-правові акти. Правове значення постанов з'їздів, центрального комітету та політбюро Всесоюзної комуністичної партії (більшовиків). Спільні нормативно-правові акти. Перевага загальносоюзного законодавства над республіканським. Доктрина «соціалістичної законності». Значення підзаконних актів. Судова практика.

Зміни та доповнення галузевого законодавства (1930 – перш. пол.1941 рр.).

Цивільне законодавство. Продовження дії Цивільного кодексу редакції 1922 року. Ліквідація інституту приватної власності. Поняття особистої власності. Постанова ЦВК і РНК СРСР «Про кредитну реформу» від 30 січня 1930 року. Скасування вексельного обігу та комерційного кредитування. Банківські розрахунки між господарськими організаціям. Постанова РНК УСРР «Про порядок розірвання та зміни договорів, укладення між підприємствами і організаціями республіканського і місцевого значення». (26 VI. 1932 р.) Заборона одностороннього розірвання і змін умов договорів. Введення в дію Постановами РНК СРСР «Статуту залізниць СРСР» від 10 лютого 1935 року та «Повітряного кодексу СРСР» від 1 серпня 1935 року. Щорічне укладення договорів. Конкретизація окремих видів договорів. формою договору поставки стають Пряма форма договорів. Визначення основних умов поставки. Постанова ЦВК і РНК УСРР «Про термін позовної давності» (19 XI. 1934 р.). Посилення відповідальності суб'єктів державної і кооперативної власності. Встановлення єдиного півторарічного терміну позовної давності у спорах між державними, кооперативними і громадськими установами, підприємствами і організаціями. Спеціальні позовні шестимісячні терміни. Так, шестимісячний термін позовної давності встановлювався у спорах про стягнення штрафів, пені і неустойки, якщо ці спори підлягали розгляду в порядку цивільного судочинства. Скорочений річний термін позовної давності з договорів перевезень. Річний строк позовної давності для фізичних осіб. Постанови ЦВК і РНК СРСР «Про передачу державних підприємств, будівель і споруд» (29 IV. 1935 р. та 16 II. 1936 р.). Безоплатна передача

підприємств. **Упорядкування авторського та винахідницького права.** Постанова ЦВК і РНК УСРР від 21 серпня 1935 року «Про заборону примусового вилучення будь-якого майна кооперативних організацій». Регулювання цивільно-правових відносин фізичних осіб. **Інститут спадкового права.** Доповнення 19 квітня 1930 р. Цивільного кодексу двома статтями «прим» (Стаття 422-1 та Стаття 427-1). Видача вкладів у ощадкасах в разі смерті вкладника. Розпорядження ощадкасам на випадок смерті вкладника видавати вклади спадкоємцям. Постанова НКЮ УСРР «Про порядок, як оформляти визнання громадянам права пожитковців у полісах чужоземних товариств особистого страхування» (20 І. 1932 р.). Виплата страхової суми на підставі свідоцтва про право на спадщину спадкоємцям за законом чи за заповітом на загальних підставах.

Сімейне законодавство. Доповнення **Кодексу законів про сім'ю, опіку, шлюб і акти громадського стану УСРР 1926 року** ст. 16—1. Порядок відібрання у батьків дітей і передачу їх до дитячих будинків при відсутності належного нагляду за ними. Постанова ЦВК і РНК СРСР «Про заборону абортів, збільшення матеріальної допомоги породіллям, встановлення державної допомоги багатодітним, розширення мережі пологових будинків, дитячих ясел і дитячих садків, посилення кримінального покарання за несплату аліментів та про деякі зміни в законодавстві про розлучення» (27 VI. 1936 р.). Внесення змін у ст. 31 Кодексу були внесені зміни про сплату аліментів. Розмір аліментів: на одну дитину - четверта частина заробітної плати; на двох дітей — третина; на трьох і більше - 50 відсотків заробітної плати відповідача. Зміни в законодавство про розлучення. Обов'язкове занесення інформації про розлучення до паспортів подружжя.

Кримінальне законодавство. Чинність **Кримінального кодексу редакції 1927 року** з численними змінами та доповненнями особливо новими видами і складами злочинів. Посилення кримінальних репресій. Постанова ЦВК і РНК СРСР «Про охорону майна державних підприємств колгоспів та кооперації і зміцнення суспільної (соціалістичної) власності» (7 VIII. 1932 р.). «Закон про п'ять колосків». Визначення будь-якого злочинця, який посягав на громадську власність, ворогом народу. Встановлення кримінальної відповідальності за антиколгоспну агітацію, насильство та загрозу насильства щодо колгоспників. Постанова ВУЦВК і РНК УСРР від 14 лютого 1930 р. «Про систематичний випуск промисловими підприємствами недоброякісних виробів» та внесення в КК УСРР ст. 153-3. Встановлення відповідної кримінальної відповідальності Постанова ВУЦВК і РНК УСРР від 25 грудня 1932 р. та зміни в ст. 127 КК УСРР. Посилення покарання за спекуляцію. Постанова ЦВК і РНК СРСР «Про доповнення кримінальних кодексів союзних республік статтею про відповідальність за обкрадання споживача і обдурювання Радянської держави» (25 VII. 1934 р.) та відповідна постанова ВУЦВК і РНК УСРР від 23 серпня 1934 року. Постанова ЦВК і РНК СРСР «Про заходи боротьби зі злочинністю серед неповнолітніх». Притягнення до кримінальної відповідальності осіб з 12 річного віку. Постанова ЦВК СРСР від 8 червня 1934 р. «Про зраду Батьківщині» та Постанова ВУЦВК і РНК 20 липня 1934 року про доповнення КК УСРР рядом статей про зраду

Батьківщині. Поняття «зрада вітчизні». Збільшення термінів покарання за особливо небезпечні державні злочини.

Трудове законодавство. Чинність **Кодексу законів про працю 1922 року.** Підпорядкування інтересів робітників і службовців цілям керівництва держави: сувора дисципліна праці; прикріплення працівників до місць праці; завдання професійних спілок — не оборона інтересів робітництва, а виконання й перевиконання господарських планів; реально низький рівень оплати праці; підвищення виробничих норм; широке застосовуване примусового переведення на роботу до інших місцевостей; організований масовий набір українських селян на працю в промисловості. Постанова ВУЦВК і РНК УРСР від 25 лютого 1931 р. про переведення працівників промисловості і транспорту на 7-годинний робочий день та перехід на безперервний робочий тиждень. Основні форми оплати; відрядна, погодинна і преміальна. Постанова ВУЦВК і РНК УРСР від 22 листопада 1932 р. про неявку на роботу без поважної причини. Статут про дисципліну: на залізничному транспорті СРСР (1933 р.). Статут про дисципліну в органах юстиції СРСР (1933 р.). Статут про дисципліну на водному транспорті СРСР (1934 р.). Статут про дисципліну в органах зв'язку СРСР (1935 р.). «Статут про дисципліну робітників і службовців комунальних електростанцій та електромереж» від 11 вересня 1935 РНК УРСР. Постанова РНК СРСР «Про введення єдиних трудових книжок» (1938 р.) Указ Президії Верховної Ради СРСР від 21 грудня 1938 «Про введення звання Героя Соціалістичної Праці а та медалей «За трудову доблесть» і «За трудову відзнаку».

Земельне законодавство. Доповнення **Земельного кодексу редакції 1922 року** окремими постановами, указами та законами. Постанова ЦВК і РНК СРСР «Про заходи щодо зміцнення соціалістичної перебудови сільського господарства в районах» (1 II. 1930 р.). Заборона оренди землі та використання найманої праці в сільському господарстві. Конфіскація у куркульства засобів виробництва. Постанова ВУЦВК і РНК УРСР «Про заборону орендувати землю і застосовувати найману працю в одноосібних господарствах у районах суцільної колективізації» (5 IV. 1930 р.). Заборона оренди землі у визначених районах. Конфіскація майна куркулів і висилка їх за межі районів і округів. Постанови СНК СРСР від 2 IX. 1933 р., 28 IX. 1939 р., 6 II. 1933 р., 13 I. 1939 р. та 27 I. 1948 р. про створення та організацію роботи машинно-тракторних станцій (МТС).

Колгоспне законодавство. Поняття суцільної колективізації. Правове регулювання діяльності колгоспів. **Зміст «Примірного Статуту сільськогосподарської артiлі» ЦВК і РНК СРСР від 1 березня 1930 р.:** порядок прийняття в члени сільськогосподарської артiлі; заборона вступ до артiлей куркулів та інших осіб, позбавлених виборчих прав; створення єдиного земельного фонду артiлі та заборона його зменшення; безстрокове користування колгоспів землею; узагальнення належних селянам засобів виробництва. Спільна Постанова РНК УРСР і ЦК ВКП(б) «Тимчасові правила трудового розпорядку в колгоспах» (8 IV. 1933 р.) Дисциплінарна відповідальність колгоспників за невихід на роботу без поважних причин. **Схвалення нового «Примірного Статуту сільськогосподарської артiлі»**

(11 II. 1935 р.) Другим Всесоюзним з'їздом колгоспників-ударників та його затвердження спільною постановою РНК СРСР і ЦК ВКП (б) (17 II. 1935 р.). Постанова РНК УРСР і ЦК ВКП (б) від 22 травня 1935 р. «Про порядок прийняття колгоспами статуту сільськогосподарської артілі». Встановлення розмірів присадибних ділянок і кількості голів худоби у кожній з областей України. Постанова ЦК ВКП(б) і СНК СРСР від 27. V. 1939 «Про охорону колгоспних земель» (27. V. 1939 р.). Обмеження присадибних ділянок колгоспників. Постанова РНК СРСР і ЦК ВКП (б) «Про заходи щодо охорони громадських земель колгоспів від розбазарювання» від 28 травня 1939 р. Втрата прав на присадибну ділянку

Цивільно-процесуальне законодавство. Чинність Цивільного Процесуального Кодексу УСРР з 5. XI. 1929 року. Принцип здійснення правосуддя тільки судами. Розв'язування господарських спорів органами державного арбітражу. Засади диспозиційності сторін. Права прокурора у цивільному процесі. Суб'єкти цивільного процесу. Позовна заява. Відкритий судовий розгляд. Доказові засоби. Порядок винесення рішення або ухвали. Касація з правовими елементами ревізії. Перегляд рішення у порядку нагляду. Виконання судового рішення.

Кримінально-процесуальне законодавство. Чинність Кримінально-процесуального кодексу 1927 року. Фактична ліквідація демократичних принципів судочинства (усності, гласності, змагальності, справедливості, гуманізму). Зміст Постанови ЦВК СРСР від 1 грудня 1934 р. «Про порядок ведення справ про підготовку або здійснення терористичних актів»: обмеження слідства у справах про терористичні акти 10-денним терміном; вручення обвинувального акту звинуваченому за 24 години до розгляду справи в суді; виключення з процесу прокурора і адвоката; не допущення касаційного оскарження і пред'явлення клопотань про помилування; негайне виконання вироку (розстрілу) після оголошення ухвали. Процесуальна діяльність «Особливої наради при НКВС СРСР» (10 VII. 1934 р.) 9 грудня 1934 Постанова ВУЦВК «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу УРСР» (9 XII. 1934 р.). Перехід до надзвичайного порядку судочинства.

Судоустрій. Судова система після скасування у жовтні 1930 р. окружних судів і створення міжрайонних судів: народний суд — міжрайонний суд — Верховний Суд УСРР. Постанова ВУЦВК і РНК УСРР «Положення про судоустрій Української СРР» від 25 вересня 1931 р. та Постанова ВУЦВК і РНК УСРР «Про зміну в організації судових органів» від 20 травня 1932 р. Створення обласних судів як судів першої та другої касаційно-ревізійної інстанції. Структура судової системи: районний суд, обласний суд і Верховний Суд УСРР. Триступенева судова система: народний суд — обласний суд — Верховний Суд УСРР. Постанова ВУЦВК і РНК УСРР від 26 червня 1934 року «Про розширення прав Верховного Суду УСРР, Головного Суду Автономної Молдавської Радянської Республіки і обласних судів стосовно керівництва судовими органами на місцях» Покладення на Верховний Суд Української Республіки керівництва над всіма судами республіки та допоміжними судовими органами, а також контролю за організацією та діяльністю товариських і

сільських судів. Склад народних судів. Компетенція обласних судів (Головний Суд МАСРР). Повноваження Верховного Суду УСРР: розгляд у першій інстанції визначених кримінальних й цивільних справ; перегляд у касаційному порядку судові справи розглянуті обласними судами та Головним Судом Молдавської АСРР. Органи правосуддя за Конституцією УРСР 1937 р.: Найвищий Суд УРСР, Найвищий Суд Молдавської АРСР, обласні суди, суди адміністративних округів. Спеціальні суди СРСР. Посилення централізації судової системи СРСР. Верховний Суд СРСР отримав право: давати вказівки Верховним Судам республік з питань судової практики (1933 р); створення судово-наглядової колегії, яка мала право скасовувати або замінити постанови, ухвали, рішення та вироки Верховних Судів союзних республік (1934 р.);нагляд за діяльністю усіх судових органів СРСР і союзних республік. **Закон Верховної Ради СРСР «Про судоустрій СРСР, союзних і автономних республік» від 16 серпня 1938 року.** та його зміст: I. Загальні положення; II. Народний суд; III. Крайовий, обласний, окружний суд і суд автономної області; IV. V. Верховний Суд союзної республіки; VI. Спеціальні суди СРСР; VII. Верховний Суд СРСР; VIII. Судові виконавці. Судова система УРСР з 1938 р.: народний суд, обласний суд (Верховний Суд Молдавської АСРР), Верховний Суд УРСР. Компетенція Верховного Суду СРСР. Повноваження Верховного Суду УРСР. Обласні суди УРСР як суди першої інстанції з розгляду кримінальних і цивільних справ і судами другої інстанції для перегляду в касаційному порядку і в порядку нагляду судових вироків, ухвал і постанов у кримінальних і цивільних справах народних судів. Народний суд - основна ланка судової системи УРСР. **Органи прокуратури.** Положення ЦВК і РНК СРСР **«Про прокуратуру СРСР», 17 грудня 1930 р.** Перепорядкування прокуратури союзних республік безпосередньо Прокурору СРСР. Діяльність до 1932 р. міжрайонних, міських та дільничних прокуратур.. З організацією областей були Скасування міжрайонних прокуратур з організацією областей та створення дільничних, міських, обласних прокуратур і Прокуратури УСРР. Постанова ЦВК і РНК СРСР **«Про заснування Прокуратури СРСР»** від 20 червня 1933 р. про початок реформування органів прокуратури. Постанова ЦВК і РНК СРСР від 17 грудня 1933 р. **«Положення про Прокуратуру Союзу РСР».** Ліквідація Прокуратури Верховного Суду Союзу РСР. Конкретизація функцій Прокуратури СРСР. Визначення взаємовідносин та форми керівництва Прокурора СРСР з діяльністю прокуратур союзних республік. Утворення районних прокуратур в УРСР з 1934 р. Постанова ЦВК і Раднаркому СРСР від 20 липня 1936 р. **«Про утворення Народного комісаріату юстиції Союзу РСР»** Виділення органів прокуратури і слідства УСРР з системи наркомату юстиції та підпорядковано безпосередньо Прокурору Союзу РСР. **Адвокатура.** Інструкція Наркомату юстиції СРСР **«Про порядок ліквідації окружних судів, прокуратур і президій колегій захисників» 1931 року,** Скасування округів та створення міжрайонних колегій захисників (лютий 1931 р.). У травні 1931 р. Наказ Наркомату юстиції УСРР про визначення завдань міжрайонної колегії захисників, організацію, структуру, функції керівних органів, питання коштів і розподілу доходів, порядок прийому до колегії тощо (травень 1931 р.). Утворення

колегії адвокатів при обласних судах (вересень 1931 р.). Директива Наркомюсту СРСР від 22 грудня 1938 р. «Про роботу колегій захисників». Одержавлення адвокатури. **Нотаріат.** Відновлення системи нотаріату в середині 30-х років ХХ ст. Постанова ВУЦВК і РНК УСРР від 20 червня 1936 р. про вилучення всіх нотаріальних дій з відання районних та міських рад і передача їх нотаріальним конторам і нотаріальним столам при народних судах. Міжнародно-політичні та правові підстави приєднання Західної України, Північної Буковини та Південної Бессарабії до складу УРСР (1939 – 1941 рр.). Запровадження на західноукраїнських землях радянської системи права.

Доцент Вовк О.Й.